

Filologiya elmləri doktoru Sadiq Şükürovun bu günlərdə işıq üzü görmüş "Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında estetik məsələləri" kitabında müəllif görkəmli şairin yaradıcılığını üç aspektdən araşdırır.

O, kitabı bizim dediyimiz təsnifatda fəsilərə, hissələrə bölmür. Amma bölmələrinin içərisindən bütün bu dediyimiz məsələlərin cavabını, dağınıq halda olsa da, tapmaq olar. Bu da təsadüfi deyil. Çünki Sadiq Şükürov uzun illərdir ki, Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığını tədqiq edir, araşdırmalar aparır. O, xalqımızın bu sevimli şairi haqqında "N. Həsənzadənin həyatı yuxudur, intəhası "cənnət" yuxusudur", "Nəriman Həsənzadənin yaradıcılıq yolu", "Nəriman Həsənzadənin dramaturgiyası (ədəbiyyatın tarixə, tarixin ədəbiyyata inteqrasiyası)" kitablarının müəllifidir. Bunlar da ona son kitabında mövzuya daha dərin-dən nüfuz etməyə, onun haqqında geniş danışmağa imkan yaradır, haqq verir.

Kitab "Giriş", "Estetik qavrayış gözəl hisslər yaradır", "Estetika dərşini Poylu beşiyindən alan şair" fəsillərindən ibarətdir. Müəllif bildirir ki, Nəriman Həsənzadənin ictimai-fəlsəfi görüşləri sistemində onun estetik fikirləri xüsusi yer tutur. O, Nəriman Həsənzadənin vaxtilə Bakı Dövlət Universitetində estetik fənnindən mühazirələr oxuduğunu xatırlayır, eyni zamanda, onun dünya mədəniyyət tarixini nəzəri cəhətdən araşdıran "Kulturologiya" kitabını yada salır, yeri gəldikcə ona da istinad edir. Qeyd edək ki, müəllifin gözündən Nəriman Həsənzadənin elmi, ədəbi-tənqid məqalələrinin, publisistik yazılarının və müsahibələrinin toplusu olan "Tariximiz, taleyimiz" kitabı da yayınmamışdır. Beləliklə, Sadiq Şükürov şairin sənət, həyat və cəmiyyət haqqında dediyi fikirləri estetik yøndən araşdıraraq oxucuların diqqətinə çatdırır.

Əlbəttə, Nəriman Həsənzadə fikirlərini həmişə sırf elmi şəkildə demir. Şair, dramaturq və yazıçı onun sənət haqqında fikirləri, estetik görüşləri, bədii əsərlərində yaratdığı sənət

adamlarının obrazlarının dilində, danışığında da təzahür edir. Yazıçının əsərlərində Nizami, Əcəmi, Sabir, Lermontov, Bakıxanov, Nərimanov kimi yaradıcı tarixi şəxsiyyətlərin, eləcə də "Kimin sualı var" poemasında özünün prototipi olan İlham obrazına rast gəlmək olar. Əgər N. Həsənzadə "Atabəylər" əsərində Nizaminin və Əcəminin, "Heybədə gəzən şeir" poemasında M. Ə. Sabirin diliylə sənət

şairin "Kimin sualı var" poemasından gətirdiyi misal da bu fikri təsdiqləyir.

*İlham Şekspiri çox oxuyardı,
Bir də Evripidi həssas duyardı,
Antik fəlsəfəni varaqılayardı,
Sezarla, Hegellə maraqlanardı.
Aşiq Ələsgərdən özber deyərdi,
Qoca Herodota o baş ayərdi.*

Sadiq müəllimin araşdırmalardan

şündə mühüm yerlərdən birini tutur". Müəllif bu fikrini əsaslandırmaq üçün "Kimin sualı var" poemasında həyat və sənət münasibətlərini araşdırır. O, razılaşır ki, N. Həsənzadənin verdiyi sual, ictimai-sosial sualdır və cəmiyyətin əxlaqi-mənəvi saflığını bulandıranlara qarşı mübarizə aparmağı tələb edir. Bu sual həm də bədii sualdır. Belə ki, bədii sual həyat hadisələrinin obrazlı izahı zamanı baş verir və

Çapdan çıxmışdır

çox doğru cavab taparaq yazır: "Bunu iki əsr bundan əvvəl Gertsen "Kimdir müqəssir?" - deyər, soruşmuş və özünü cavab verməmişdir ki, əsas müqəssir tək-tək adamlar deyil, bütövlükdə cəmiyyətdir və onu da dəyişdirmək lazımdır. Deməli, burada şair günahkar deyildir. O, həyat şairi olduğu üçün təbiidir ki, gördüklərini ümumiləşdirmişdir". Bu fikirlər bir oxucu kimi bizim də ürəyimizdən xəbər verir. Çünki tədqiqatçı şairin insanda gözəl hisslər, duyğular və düşüncələr, fikirlər oyadan məramını çox doğru tapır: "Qanmazın qanana hökm etməsi, həyatın daimi faciəsidir."

Sadiq Şükürov Nəriman Həsənzadənin əsərlərindən sənət vasitəsi ilə həyat həqiqətlərini üzə çıxaran onlarla belə nümunələr gətirir. Çünki şairin bütün əsərlərinin estetik qayəsində həyatı çirkinləşdirən, eybəcərləşdirən işlərin ifşası, onu gözəlləşdirən, həzz mənbəyinə çevirən əməllərin tərənnümü əksini tapır. Bu isə sənətkarın haqq və ədalətə sədaqətidir. O, bu haqq və ədalətə emosional şəkildə, bədii obrazlar vasitəsi ilə vərə bilir.

Zənnimcə, Sadiq Şükürovun "Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında estetik məsələləri" kitabında müəyyən dağınıqlıq var. Bəzən müəllif demək istədiyi fikrə çox gec gəlib çıxır. Amma bununla yanaşı inanırıq ki, kitab N. Həsənzadənin pərəstişkarlarının diqqətini çəkəcək. Bakı Dövlət Universitetinin professoru İzzət Rüstəmovun əsərə yazdığı ön sözə dediyi kimi: "Nəriman Həsənzadə xalq həyatının, ölkəmizdə baş verən ictimai-siyasi proseslərin, tarixi keçmişimizin parlaq və yaddaqalan tablolarını yaratmış sevimli şairimizdir. Onun haqqında diqqətləyiş əsərlərin çap olunması bizi həmişə sevindirəcəkdir".

Atababa İSMAYİLOĞLU

Şairin gözəllik aləmi

haqqında fikirlərini deyirsə, "Kimin sualı var" əsərində o bu funksiyayı özünün prototipi olan İlham obrazı vasitəsilə həyata keçirir. Bütün bunlar tədqiqatçının gözündən yayınmır. "Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında estetik məsələləri" əsərinin "Estetika tarixinə gəzinti" bölməsində müəllif, N. Həsənzadənin qəhrəmanları olan məşhur sənətkarların bədii obrazlarına müraciət edərək xalq şairinin estetik dünyagörüşünü araşdırır. O, yazır ki, N. Həsənzadənin yaradıcılığında məlum olduğu kimi, estetik zövq insanın həyat tərzi, əməli fəaliyyəti ilə, həmçinin konkret, tarixi həyat şəraitinə görə, insanda əmələ gələn arzu və istəklərlə əlaqədardır. Çernişevskiylə görə gözəllik və gözəl olmaq insanda əmələ gələn arzu və istəklərlə əlaqədar olduğuna görə, o gözəlliyə belə bir tərif verir: "Gözəl həyatdır, o məxluq insana gözəl görünür ki, onda öz anlayışına uyğun bir həyat görünür..." N. Həsənzadənin əsərlərindəki sənətkarların obrazlarına nəzər yetirsək, biz əyninə müxtəlif dövrlərin paltarlarını geyib gəlmiş sənətkarların müasir zamanımızın qabaqcıl, mütərəqqi anlayışına uyğun sənət haqqında fikirlərə rast gələcəyik. Bu düşüncə tərz 2000-2500 il əvvəl də olub, çox güman ki, sabah da olacaq. Çünki Nəriman Həsənzadə sənətin əbədi qanunlarını nəzəri cəhətdən bilən, geniş mütaliəli ədibdir. Sadiq müəllimin

görünür ki, N. Həsənzadənin obrazları diliylə sənət haqqında dediyi fikirləri, daha doğrusu, sənətin gerçəkliyə və oxucuların sənətə münasibəti müasirlik kateqoriyasının tələbləri ilə üst-üstə düşür, yəni bu baxışlar sabah da öz əhəmiyyətini itirməyəcək. Tədqiqatçının bu məqsədlə gətirdiyi daha bir sitata diqqət verək:

*Nə vaxt yetişirsə böyük sənətkar,
hər xalqın şöhrəti o vaxta düşür.*

İngilislər böyük bir imperiyaya sahib olduğu, iqtisadiyyatları və hərbi gücləri ilə dünyaya meydan oxuduğu, dilləri az qala dünyanı tutduğu dövrlə yox, Şekspirə fəxr etməkdən qürur duyurlar. Nəriman Həsənzadə isə bu fikri, yıqcam, lakonik şəkildə, sərrast deyir, sənətin gözəlliyini üzə çıxarır.

Əlbəttə, Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığında estetik məsələləri dedikdə başlıca yeri sənətkarın bədii yaradıcılığında varlığı, gerçəkliyə münasibət dayanır. Tədqiqatçı şairin yaradıcılığını hərtərəfli bildiyindən bu haqda geniş söhbət açır. Yeri gəldikcə onun lirikasından, tarixi hadisələrə baxışından, əsərlərinin ibretamizliyindən danışır. O yazır: "Nəriman Həsənzadə yaradıcılığında başqa ictimai problemlərə yanaşı, əxlaq məsələlərini də qacırmamışdır. Əxlaq və etika məsələləri Həsənzadənin dünyagörüşü

bütönlüklə sosial konsepsiyalı suala daxildir. Əsərdə haqsızlıqlar, xüsusən də ali məktəblərdəki rüşvətçilik hal-ları atəşə tutulmasına, istedadlıların yolunda əngəl törədilməsinə Sadiq Şükürov xüsusi yer ayırır.

Sənət tarix boyu, elə yarandığı gündən həyata münasibətində cəmiyyətdəki sosial ədalətsizliklərə öz münasibətini bildirmiş, bu yolda davamlı, ardıcıl sözünü dediyi üçün, bir çox sənətkarların təqiblərə məruz qalması, hətta həyatı bahasına belə, əbədi yaşamaq şərtlərindən birini qazanmışdır. Sosial haqsızlıqlardan biri, bəlkə ən başlıcası insanın əməyinə, bacarığına, istedadına düzgün qiymət verilməməsidir. Beləliklə, cəmiyyətin əlin-dən mənəvi rahatlığı, gözəlliyi alırlar. Bu xətt N. Həsənzadə yaradıcılığında da yan keçməmişdir. Tədqiqatçı şairin bu misralarını misal çəkir:

*...Niyə istedadlıda
istedadı danılır?
Niyə istedadsızla
daim maraqlanırlar?
Niyə istedadsız
tərifləyir həriflər?
Niyə istedadlıya
deyilmir o təriflər?..*

N. Həsənzadənin bu günün də tələbi kimi səslənən bu misralarında qoyulan məsələyə "Kimin sualı var?" bədii sualına həyat və sənətin qarşılıqlı əlaqəsi yönündən Sadiq Şükürov